

Un text decisiu de la història i l'humanisme europeus

FRESC DEL SEGLE XIII SOBRE LA DONACIÓ DE CONSTANTÍ QUE ES POT VEURE A ROMA

ENRIC SÒRIA

La falsa i inventada donació de Constantí, de Lorenzo Valla, és una obra d'una importància històrica cabdal,

com a exemple primerenc de l'abast incisiu de la crítica filològica i com a manifest de l'ambició humanista, quan, de la renovació de les belles lletres, passà a exigir la renovació de la societat en general. Per coneixements històrics, destresa polèmica i gosadia política, Lorenzo Valla era la persona indicada per escriure aquest llibre, i cal dir que no va fer gens curt.

La Donació de Constantí és una falsificació, perpetrada cap al 754, que sostenia que l'emperador Constantí havia cedit l'autoritat temporal sobre Occident al papa Silvestre I. Quan la Donació es va redactar, el papat necessitava desesperada-

ment l'ajuda dels francs per frenar l'avanç longobard sobre Roma. L'autoritat que aquest document li conferia va permetre que el papa Esteve II consagrés el carolingi Pipí I com a rei dels francs i, després, que Lleó III atorgués el títol d'emperador a Carlemany. La sobtada aparició d'un document tan oportú convenia a totes les parts, i si els doctes de la cort carolíngia tenien cap dubte sobre la seua autenticitat, preferiren callar. Però amb el pas del temps el document va anar canviant de significat, i es va convertir en una arma del papat per augmentar el seu poder contra emperadors i reis, amb el propòsit últim de transformar l'Occident cristià en una teocràcia dirigida per Roma.

Al llarg de l'Edat Mitjana, els dubtes sobre el document van existir. Otó III afirmà que era un frau, i Reinald de Dassel –l'astut mentor de Frederic Barba-roja– també ho

sospitava; Marsili de Pàdua va explicar aquestes reserves, i Nicolau de Cusa en va qüestionar amb bons arguments la historicitat. Però la primera refutació feta amb proves filològiques inapel·lables és la de Lorenzo Valla. Valla coneixia bé el llatí dels emperadors romans i sabia que la Donació no podia haver-se escrit al segle IV, sinó molt més tard. La sospita, doncs, es va convertir en certesa: la Donació era falsa. La crítica documental naix amb aquesta demostració.

L'obra de Lorenzo Valla sorprèn, llegida ara. No és precisament un text acadèmic: és un pamflet polític que, a més de defensar els interessos d'Alfons el Magnànim, pretén destruir els fonaments de l'autoritat política dels papes i redirigir la clerecia a la seua autèntica funció: la cura espiritual del poble cristià. Els papes no han de provocar guerres, sinó que haurien d'apaivagar-les. Per Valla, la falsa Donació de Constantí, en exacerbar l'ambició terrenal dels papes, n'ha pervertit la missió i ha fomentat la impietat de l'Església. La cristiandat ha de veure-hi més clar.

D'acord amb això, el text s'estructura com un llarg discurs invectiu d'encuny ciceronià. Valla posa així en pràctica el seu ideal humanístic: acoblar l'eloqüència llatina amb la virtut cristiana. El text apel·la amb contundència als arguments filològics, però sobretot al sentit comú i a la moral. El sentit comú diu que un governant no cedeix mai els seus drets voluntàriament; la moral diu que un pastor espiritual no pot acceptar-los sense traïr la seua missió. La demostració científica de la falsedat del document prova que el sentit comú i la moral no s'equivoquen.

Aquesta demostració científica és el que ha fet del llibre de Valla un text decisiu de la història europea, però és la seua eloqüència humanista el que el fa digne de ser llegit, encara avui. El seu llatí vibrant i coratjós arriba per moments a ser abassegador. Alejandro Coroleu s'ha esforçat a mantenir aquesta barreja d'elegància i arravatament en la versió catalana. Llevat d'alguna vacil·lació puntual, ho aconseguix. ♦♦

LAFALSA I INVENTADA DONACIÓ DE CONSTANTÍ
LORENZO VALLA
TRAD. A. COROLEU
ADESIARA
266 PÀG./16 €

ELS CLÀSSICS

Cossos que canvien

JORDI NOPCA

Una de les traduccions més ambicioses de la primera dècada de vida de la Fundació Bernat Metge van ser *Les metamorfosis* de Publi Ovidi Nasó (43 aC - 17 dC). “No és doncs pas una cosa insòlita l'enfilall de 250 faules que ens dona Ovidi amb el seu poema. D'altra banda, les transformacions estan emparentades amb tota la mitologia. Tant com per la creença en el pas d'un ésser a l'altre, perfectament admissible en un món poc explicat i lògic, gairebé inexplorat, poden haver nascut possiblement d'un origen metafòric i popular”, escriuen Adela Maria Trepatri i Anna Maria Saavedra, les primeres que van abordar la traducció catalana del text ovidià (la segona versió, a càrrec de Jordi Parramon, va ser publicada l'any 1996 a Quaderns Crema).

En els quinze llibres que integren *Les metamorfosis*, el poeta se centra en “els canvis de les formes en nous cossos”. Ho fa “des del primer origen del món” fins al temps que li va tocar viure. Després de l'edat d'or –en què, sense “regent” ni “lleï” es practicava la “fe i la justícia”– va arribar la de bronze. Amb l'arribada de l'edat de “ferro dur” van “fugir la pudícia i la veritat i la bona fe, i en lloc d'aquestes vingueren els fraus i l'astúcia i les artèries i la violència i el desig criminal del guany”. Encara no n'hem acabat de sortir. ♦♦

LES METAMORFOSIS (VOLUM I)
OVIDI
TRAD. A. TREPATRI
A. M. DESAAVEDRA
F. BERNAT METGE
124 PÀG./9,95 €
(DIUMENGE, AMBLARA)

L'APARADOR

J. N.

FICCIÓ

La cabeza perdida...
ANTONIO TABUCCHI
Anagrama

A finals de març moria Antonio Tabucchi (1943–2012), un dels grans noms de les lletres italianes de les últimes dècades. Conegut sobretot per *Afirma Pereira*, Anagrama en recupera ara la fascinant *La cabeza perdida de Damasceno Monteiro*, novel·la publicada l'any 1997 en què, camuflada sota l'aparença del thriller, s'amaga una defensa aferrissada dels valors de l'humanisme, ambientada a Porto i amb un excèntric aristòcrata de protagonista.

La llum a...
CHIARA GAMBERALE
Edicions 62 / Seix Barral

FICCIÓ

A més de ser actriu i dedicar-se a conduir programes de televisió i de ràdio a Itàlia, Chiara Gamberale ha publicat sis novel·les, l'última de les quals, *La llum a la casa dels altres*, ha estat traduïda al català per Teresa Muñoz. El llibre es dedica a explorar a través de la mirada desconcertada d'una nena de sis anys qui pot ser el seu pare misteriós. L'única pista que té és que l'afortunat ha de ser un dels veïns del bloc de pisos on viu.

El secret de la tercera cova
PER OLOV ENQUIST
Cruïlla

INFANTIL

Periodista, dramaturg i novel·lista suec de renom, Per Olov Enquist es va decidir a escriure *La muntanya de les tres coves* –la seva primera incursió en la literatura infantil– passada la setantena. L'any 2010 va publicar la continuació de la història, *El secret de la tercera cova*, en què els tres nens protagonistes, el Marcus, la Mina i el Gabriel, es decideixen a emprendre el camí cap a la cova on viu l'ós, ben acompanyats del “ximplet” del seu avi.